SOCIOLOGIE GENERALA

Sinteza

TEMELE PROPUSE:

1. **Sociologia ca stiinta**: Cunoasterea comuna a vietii sociale; Cunoasterea stiintifica a vietii sociale; Aparitia si dezvoltarea sociologiei; Perspective in sociologie (evolutionism, functionalism, conflictualism, interactionism).
2. **Metodologia cercetarii sociologice. Metode si tehnici de cercetare in sociologie**: Principalele ramuri ale sociologiei; Etapele cercetarii sociologice; Metode si tehnici de cercetare.
3. **Structura culturii**: Cultura in acceptiune sociologica; Elementele culturii (simboluri, rituri, limbaj, norme, traditii, moravuri, valori); Unitatea si variabilitatea culturii (universalii culturale, subcultura, contracultura, etnocentrismul, xenocentrismul, relativismul cultural).
4. **Personalitatea si socializarea:** Factorii dezvoltarii personalitatii (mostenirea biologica, mediul fizic, cultura, experienta de grup, experienta personala); Procesul de socializare; Tipuri de socializare (primara, anticipativa, resocializarea); Agentii socializarii (familia, grupurile perechi, scoala, mass-media).
5. **Status si rol social:** Statusul (status prescris, status dobandit); Rolul (tipuri de roluri, pregatirea pentru rol, conflictul de rol, esecul de rol).
6. **Relatiile sociale:** Relatiile interumane; Contactele sociale; Interactiunea sociala; Tipuri de relatii sociale.
7. **Familia:** Definirea familiei; Structura familiei; Functiile familiei; Schimbari in modelele familiale.
8. **Organizarea sociala:** Structura sociala si organizare sociala; Institutii sociale (economice, politice, juridice, culturale si educative, religioase); Tipuri de organizare sociala (organizatii informale, organizatii formale, asociatiile voluntare); Birocratia.

9. **Comunitatile umane teritoriale:** Comunitatile rurale; Comunitatile urbane.
10. **Factorii demografici si viata sociala:** Numarul populatiei (recensamantul, estimarile, proiectiile); Structura demografica a populatiei (pe sexe, pe varsta, pe stare civila); Natalitatea, fertilitatea, nuptialitatea si divortialitatea populatiei; Migratia populatiei; Raportul populatie-resurse-mediu inconjurator.

DEZVOLTAREA TEMELOR PROPUSE

1. Sociologia ca stiinta

Sociologia pe care o practicam fiecare dintre noi in viata de zi cu zi poarta numele de *sociologie spontana*. Sursa acestei cunoasteri este *simtul comun* sau *bunul simt*. Sociologia spontana, bazata pe simtul comun, are un caracter enciclopedic si este foarte larg raspandita.

Sociologia spontana a simtului comun sufera de cateva mari neajunsuri:

- cunoasterea spontana are un caracter *pasional*: fiecare om are anumite interese, conceptii, prejudecati etc. Oamenii nu se multumesc numai sa constate ce se intampla in jurul lor, ci adopta atitudini, interpreteaza si judeca realitatea, uneori rastalmacind-o sau falsificand-o;
- cunoasterea spontana are un caracter *iluzoriu*: in viata sociala, oamenii se iluzioneaza adesea, se amagesc.Daca in viata sociala curenta autoiluzia poate fi acceptata in anumite limite, in activitatea stiintifica ea este total inacceptabila;
- cunoasterea spontana este *contradictorie*: oamenii oscileaza intre sentimentul fatalitatii si al liberului arbitru. Atunci cand isi analizeaza succesele, considera ca totul depinde de ei. Daca sunt confruntati cu esecuri, ei invoca imprejurari neprielnice, comploturi, vitregia sortii;
- cunoasterea spontana este *limitata*: individul sau chiar grupul are experiente de viata limitate, circumscrise mediului social in care traieste. Despre ceea ce se intampla in alte grupuri sau in alte societati, individul nu afla decat ocazional sau nu stie nimic.

Este evident ca indivizii nu reusesc sa ofere in mod spontan o cunoastere stiintifica a societatii. Dar grupurile sau societatile ar fi capabile de o asemenea performanta? Cu

atat mai mult, raspunsul este nu. Din contra, aflat in actiuni de *grup*, individul are o capacitate mai *redusa* de a gandi in mod *obiectiv* si coerent. Grupul *diminueaza* capacitatea critica a indivizilor si *accentueaza pasiunile si iluziile*.

Conchidem ca sociologia spontana *nu* ne ofera o cunoastere adecvata a societatii si nu poate inlocui sociologia stiintifica.

Cunoasterea stiintifica se intemeiaza pe trei principii.

- *principiul realismului*: consta in recunoasterea de catre oamenii de stiinta ca exista o lume reala, independenta de subiectul observator, ca faptele observate sunt reale si nu un produs al mintii observatorului;
- principiul *determinismului*: consta in acceptarea principiului ca raporturile dintre lucruri nu sunt intamplatoare, ci au un sens; raporturile sunt analizate in termeni de cauza si efect;
- principiul *cognoscibilitatii*: consta in faptul ca lumea exterioara poate fi cunoscuta prin observatie obiectiva.

Observatia stiintifica se conformeaza mai multor exigente:

- observatia stiintifica este *precisa*: precizia se refera la gradul de masurare, de cuantificare a constatarilor. Fiecare observator va stabili gradul de precizie sau marja maxima de eroare acceptabile in observatia pe care o efectueaza;
- observatia stiintifica este *riguroasa*: observatorul trebuie sa prezinte lucrurile asa cum sunt ele, fara omisiuni si fara exagerari;
- observatia stiintifica este *sistematica*: este facuta in mod deliberat, pregatita si desfasurata cu mijloace adecvate;
- observatia stiintifica este *obiectiva*: observatorul trebuie sa vada lucrurile asa cum sunt ele, nu cum ar vrea el sa fie. Observatia trebuie sa fie neafectata de pasiunile, fobiile si prejudecatile persoanei care observa;
- observatia stiintifica este *consemnata*: datele observatiei sunt notate sau inregistrate, deoarece memoria nu este infailibila si, pe masura trecerii timpului, anumite imagini pastrate in memorie pot fi complet distorsionate;
- observatia stiintifica este efectuata de *persoane calificate*: un excelent astronom poate fi un observator mediocru sau total incompetent in domeniul fiziologiei umane.

Calificarea de observator se dobandeste printr-o pregatire profesionala adecvata. Trebuie sa privim cu scepticism observatiile facute de persoane necalificate;

- observatia stiintifica se realizeaza in *conditii controlabile*: pe cat posibil, sa apelam la metodologii de cercetare cat mai apropiate de cele uzitate in observatiile de laborator.

Sociologia poate fi *definita* ca studiul stiintific al societatii sau, mai particular, studiul organizarii sociale si al schimbarilor sociale.

Cercetarea sociologica se poate desfasura la nivelul unor mici unitati sociale, prezentandu-se situatia concreta a unui grup, a unei comunitati sau a unei organizatii (*microsociologie*), sau la nivelul intregii societati, punandu-se in corelatie variabile de amploare (*macrosociologie*).

Sociologia realizeaza mai multe *functii*:

- functia *expozitiva*, de descriere, de prezentare a faptelor si proceselor sociale, asa cum acestea au loc;
- functia *explicativa*, ce urmareste explicarea faptelor sociale, stabilirea de relatii de determinare sau de covarianta intre diversele aspecte ale vietii sociale;
- functia de *ameliorare a vietii sociale*. Astfel, in mod declarat sau nu, sociologia se raporteaza critic la societatea pe care o studiaza;
- functia *aplicativa*: rezultatele cercetarilor sociologice pot fi utilizate, spre exemplu, in elaborarea politicilor sociale. Desi sociologul nu este politician, totusi, rezultatele cercetarilor sale pot orienta activitatea politicianului.

Comparativ cu alte stiinte, sociologia este *relativ tanara*. Inceputurile sociologiei stiintifice pot fi plasate in prima jumatate a secolului al XIX-lea. *Auguste Comte* (1798-1857) este recunoscut ca *fondator al sociologiei*.

Principalele *perspective* in sociologie sunt urmatoarele:

- perspectiva *evolutionista*: a fost prima formulata in sociologie. Unul din exponentii ei de seama a fost Auguste Comte. Aceasta perspectiva explica in mod satisfacator originea societatilor si cresterea lor;
- perspectiva *functionalista*: a fost magistral formulata, printre altii, de Herbert Spencer. Functionalistii privesc societatea ca pe un sistem, ca pe un intreg compus din mai multe parti aflate in interactiune, fiecare parte indeplinind o anumita functie;

- perspectiva *conflictualista*: a fost initiata de Karl Marx. Conflictualismul concepe conflictul ca o sursa a schimbarii sociale si isi concentreaza atentia asupra instabilitatii si dezechilibrelor;
- perspectiva *interactionista*: fondatorul ei este considerat a fi George Herbert Mead. Interactionismul simbolic isi concentreaza analiza asupra raporturilor dintre individ si societate. Potrivit acestei perspective, societatea este in permanenta creata prin interactiunea indivizilor.

2. Metodologia cercetarii sociologice. Metode si tehnici de cercetare in sociologie

Principalele *ramuri specializate* ale sociologiei sunt:

- sociologia comunitatilor;
- sociologia rurala;
- sociologia urbana;
- sociologia industriala;
- sociologia muncii;
- sociologia artei;
- sociologia educatiei;
- sociologia literaturii;
- sociologia comparativa;
- sociologia pacii si razboiului;
- sociologia economica;
- sociologia organizatiilor;
- sociolgia familiei;
- sociologia sanatatii;
- sociologia religiilor etc.

Etapele unei cercetari sociologice, intotdeauna urmand aceeasi *cronologie l*ogica, sunt, *in ordine*, urmatoarele:

a) *stabilirea problemei de studiat*: din multitudinea de posibilitati pe care realitatea sociala, practic inepuizabila, ni le ofera, cercetatorul selecteaza un aspect pe care il

considera a fi important fie din punct de vedere teoretic, fie practic. Acel aspect va lua forma unei probleme sociale;

b) *studiul bibliografiei problemei*: parcurgerea literaturii de specialitate referitoare la problema sau domeniul de care ne ocupam este o etapa obligatorie in orice cercetare sociologica. Cunoasterea rezultatelor la care au ajuns predecesorii ne permite sa evitam impasurile si ne ofera idei noi pentru cercetarea pe care o intreprindem;

c) *formularea ipotezelor*: pornind de la experienta sa anterioara si de la studiul literaturii de specialitate, sociologul stabileste anumite legaturi intre faptele sociale, legaturi ce urmeaza a fi demonstrate prin cercetarea pe care o intreprinde. Legatura, afirmata, dar nedemonstrata inca intre doua variabile (una cauza, cealalta efect), poarta numele de ipoteza;

d) *determinarea populatiei de studiat*: aceasta implica, de cele mai multe ori, alcatuirea anumitor *esantioane reprezentative* pentru intreaga populatie. Selectand extrem de riguros un esantion, el va fi capabil sa asigure reprezentativitatea pentru populatia totala a unei tari, de exemplu.;

e) *stabilirea metodelor si tehnicilor de cercetare*: in raport cu problema de studiat si cu ipotezele enuntate, se stabilesc metodele si tehnicile prin care se vor colecta datele;

f) *colectarea datelor*: aceasta este etapa de teren, de contact cu populatia de studiat. Colectarea datelor se poate face direct, de catre sociolog, sau cu ajutorul unor persoane calificate – *operatorii de ancheta*;

g) *analiza rezultatelor*: datele obtinute in etapa precedenta sunt prelucrate, combinate si analizate, astfel incat sa permita verificarea ipotezelor avansate;

h) *formularea concluziilor*: in aceasta etapa, sociologul accepta, respinge sau modifica ipotezele avansate si formuleaza concluzii cu finalitate aplicativa sau teoretica.

Principalele *metode si tehnici* utilizate in cercetarea sociologica sunt:

- *experimentul sociologic*: este tehnica ce permite cel mai bine *verificarea legaturii dintre doua variabile*. Experimentul se poate desfasura in laborator sau in conditiile vietii sociale reale. Experimentul de laborator are avantajul ca permite controlul variabilelor, masurarea exacta a modificarilor de la nivelul grupului experimental si eliminarea unor influente necontrolabile;

- *observatia sociologica*: aceasta poate fi *neparticipativa* (cercetatorul observa din exterior comportamentele si actiunile indivizilor si grupurilor) sau *participativa* (cercetatorul devine membru al grupului studiat si participa la activitatea acestuia). De asemenea, poate fi *cantitativa* (se bazeaza pe date statistice colectate in scopuri generale sau in scopul efectuarii cercetarii) sau *calitativa* (poate imbraca o forma impresionistica sau mai sistematica).
- *ancheta* pe baza de *interviu* sociologic: o persoana pune anumite intrebari altei persoane si inregistreaza raspunsul (in scris, pe reportofon etc.).Intrebarile formeaza o lista coerenta, pe baza ipotezelor avansate in cercetarea respectiva. Interviul se poate desfasura prin telefon sau fata in fata;
- *ancheta* pe baza de *chestionar* sociologic: Chestionarul se aseamana mult cu tehnica interviului, cu exceptia faptului ca, intotdeauna, in chestionar, intrebarile si raspunsurile se dau in scris. Chestionarul poate fi trimis prin posta sau prezentat subiectului de catre anchetator. Atat in cazul interviului, cat si in cel al chestionarului, perosanele care culeg datele de la cei intervievati/chestionati nu sunt, de regula, sociologii ce au initiat cercetarea, ci ajutoare ale acestora, anume *operatorii de ancheta*;
- *analiza documentara*: aceasta este utilizata mai ales in situatiile in care cercetatorul nu are acces direct la realitatile sociale pe care intentioneaza sa le studieze. Informatii referitoare la aceste realitati se gasesc, insa, sub alte forme: arhive publice sau private, jurnale personale, corespondenta, date statistice, ziare, reviste, carti etc. Aceste informatii sunt prelucrate si utilizate de catre sociolog in verificarea ipotezelor enuntate.

In ceea ce priveste ultima metoda, trebuie precizat ca, in general, orice analiza documentara trebuie sa raspunda la o serie de intrebari, sintetizate de *Harold Laswell* intr-o *schema a comunicarii*:

- cine vorbeste? (emitatorul);
- ce spune? (continutul mesajului);
- cui spune? (receptorul);
- cum spune? (mijlocul de transmitere a mesajului);
- cu ce scop? (obiectivele urmarite);

- cu ce rezultate? (efectele obtinute).

Cercetatorul poate opta pentru una dintre metodele si tehnicile prezentate mai sus. In cercetarile cu o finalitate practica, imediata, se utilizeaza, de obicei, o singura metoda sau tehnica. In cercetarile cu scopuri teoretice sau in cele de mai mare complexitate, se recomanda utilizarea mai multor metode sau tehnici, intrucat acestea isi compenseaza reciproc limitele si deficientele si permit o mai buna analiza a realitatii sociale studiate.

3. Structura culturii

Prin *cultura* intelegem ansamblul modelelor de gandire, atitudine si actiune care caracterizeaza o populatie sau o societate, inclusiv materializarea acestor modele in lucruri. Cultura cuprinde, deci, *componente id*eale (credinte, norme, valori, simboluri, modele de actiune) si *componente materiale* (unelte, locuinte, imbracaminte, mijloace de transport etc.). Cultura se dobandeste prin convietuire sociala.

Prin cultura intelegem produsele ideale si materiale ale unui grup, iar prin societate intelegem un grup relativ autonom, care se autoreproduce, ocupa acelasi teritoriu si participa la o cultura comuna.

Cultura ofera oamenilor posibilitati multiple de adaptare la medii naturale foarte diferite.

Sa vedem care sunt principalele *elemente* ale culturii:

A. Simbolurile

Simbolurile sunt semne arbitrare utilizate la nivel social pentru a desemna ceva (un obiect, o actiune, o atitudine etc.). Modurile in care ne imbracam, mancam, ne adresam altora, ne iubim sau ne dusmanim, vorbim sau gandim sunt orientate de simboluri. Simbolurile pot lua forme foarte diferite de la o societate la alta sau de-a lungul istoriei unei societati. Dinamica simbolurilor este uneori foarte rapida, producandu-se modificari de la o generatie la alta.

B. Ritul

Ritul se poate defini ca o secventa formalizata si stereotipa de acte savarsite intr-un context religios sau magic. In societatile industriale, riturile magice sau religioase si-au

diminuat importanta sau au disparut. In schimb, s-au multiplicat *riturile profane*: protocolul, ceremonialurile, regulile de politete si de comportare, sarbatorile etc.

C. Limbajul

Limbajul este un sistem structurat la nivel social de modele sonore, cu semnificatii specifice si arbitrare. Insusirea limbajului semnifica nasterea omului ca fiinta sociala, ca om. Limbajul este principalul depozitar al simbolurilor. De asemenea, limbajul depoziteaza achizitiile culturale trecute si, in acelasi timp, organizeaza perceperea lumii de catre noi. Un specialist, de exemplu, distinge zeci de tipuri de computere si pe fiecare il desemneaza cu un nume diferit. Un cioban, la randul lui, foloseste in activitatea sa numeroase vase si ustensile de lemn, fiecare cu denumirea sa.

D. Normele

Normele sunt reguli sociale care specifica comportamentele de adoptat in situatiile date. Astfel, nu traversam strada pana cand nu se aprinde o lumina verde, nu ne amuzam in timpul unei ceremonii funerare, ne ridicam in picioare la intonarea imnului national etc.

E. Traditiile

Traditiile sau cutumele sunt modalitati comportamentale obisnuite si practicate de multa vreme de un grup. Astfel, in mod obisnuit, trebuie sa fim punctuali la o intalnire; ajunsi in acelasi moment in fata unei intrari, barbatul o lasa pe femeie sa intre mai intai etc.

F. Moravurile

Moravurile sunt idei, afirmatii puternice cu privire la ceea ce este drept si gresit si, in raport cu aceasta, permis si interzis de intreprins in situatii date. Astfel, o persoana care umbla neingrijita, murdara, va fi considerata de catre comunitate ca fiind nesimtita.

Prohibitiile fata de violarea anumitor moravuri poarta numele de *tabu-uri*. Astfel, tabu-urile reprezinta o forma specifica a moravurilor (tabu-ul referitor la incest, etc.).

G. Legile

Legile sunt reguli stabilite sau intarite de un organism politic (statul) compus din persoane carora li se recunoaste dreptul de a folosi forta. Reglementarea prin norme atinge forta maxima in cazul legilor. Trasatura particulara a legilor este utilizarea legitima a constrangerii fizice.

H. Valorile

Valorile sunt idei abstracte despre ceea ce este dezirabil, corect si bine sa urmareasca majoritatea membrilor unei societati. Ele sunt variabile de la o societate la alta si de-a lungul istoriei unei societati.

Cea mai simpla caracteristica a unei culturi este denumita *trasatura*. Trasaturile culturii se asociaza si se combina intre ele, formand *complexe culturale*. Au fost identificate numeroase trasaturi si complexe culturale, comune majoritatii sau totalitatii culturilor; acestea poarta numele de *universalii culturale*.

In cadrul unei culturi generale a unei societati apar ansambluri specifice de trasaturi si complexe culturale caracteristice unor anumite grupuri, care sunt denumite *subculturi*.

In unele situatii, trasaturile si complexele culturale specifice unor grupuri nu numai ca se deosebesc de cultura dominanta, dar se si opun acesteia; este cazul *contraculturilor*.

In situatia in care celelalte culturi sunt judecate in raport cu propria cultura, cand modul propriu de viata este considerat singura cale normala de a gandi, simti si actiona avem a face cu fenomenul de *etnocentrism*.

Preferinta fata de ceea ce este strain, credinta ca produsele, normele, ideile propriului grup sunt inferioare celor produse in alta parte poarta numele de *xenocentrism*.

Socializat cu normele si valorile unei culturi, cum va reactiona sociologul atunci cand va studia alta cultura, diferita de a sa? Daca va studia si va judeca o cultura straina prin prisma normelor si valorilor propriei culturi, el nu va putea realiza o analiza stiintifica obiectiva. Raspunsul la aceasta dificultate a fost dat prin recurgerea la *relativism cultural*, care consta in suspendarea judecatilor si in considerarea trasaturilor unei culturi din perspectiva persoanelor care traiesc in acea cultura. Astfel, pentru a intelege fundamentalismul islamic, cercetatorul trebuie sa se plaseze in situatia fundamentalistilor; sau, privit din perspectiva unei culturi europene, canibalismul apare ca ceva oribil, anormal; privit din perspectiva celor care il practica, canibalismul apare ca un mecanism social de impunere a ordinii in haos, de comunicare cu lumea supranaturala, de regenerare a societatii, de captare a puterilor inamicului.

Relativismul cultural nu semnifica abandonarea de catre cercetator a propriilor standarde morale. Nu inseamna ca el va accepta sau justifica canibalismul. El nu inseamna neutralitate politica sau etica, ci invita cercetatorul sa fie obiectiv si onest.

Relativismul cultural indica faptul ca functia si semnificatia unei trasaturi culturale este *relativa* in raport cu contextul cultural. O trasatura nu este buna sau rea *prin ea insasi*. Ea poate fi apreciata intr-un sens sau altul, *numai prin referire* la cultura in care *functioneaza*.

4. Personalitate si socializare

Pentru inceput sa vedem care sunt *factorii dezvoltarii personalitatii*:

- *Mostenirea biologica*: Copilul se naste cu anumite preconditionari rezultate din combinarile genetice ale parintilor si din influentele exercitate asupra fatului in timpul sarcinii. Cercetarile mai recente au pus in evidenta ca ereditatea are un rol foarte important in determinarea anumitor trasaturi de personalitate (cum ar fi inteligenta) si putin important in determinarea altor trasaturi (sociabilitatea, atitudinile, interesele, controlul impulsurilor etc.). Cat priveste posibilele legaturi de determinare intre trasaturile fizice si cele comportamentale, pana in prezent nu s-a putut oferi o explicatie stiintifica riguroasa care sa probeze existenta unor asemenea corelatii statistice.
- *Mediul fizic*: Desi mediul fizic a fost considerat de multe teorii mai vechi ca fiind un factor determinant in modelarea personalitatii, nu s-a putut proba existenta unor legaturi cauzale intre conditiile mediului fizic si personalitate. In toate tipurile de mediu pot fi intalnite toate tipurile de personalitate. Conditiile de mediu, insa, pot influenta anumite trasaturi de personalitate (persoanele ce traiesc in zone sarace in resurse au un comportament mai agresiv decat cele ce vietuiesc in nise ecologice bogate).
- *Cultura*: Constituie unul dintre factorii importanti de modelare a personalitatii. Trasaturile culturale ale unei societati genereaza anumite particularitati in socializarea copiilor. Prin utilizarea unor elemente si mecanisme socializatoare comune, se formeaza trasaturi comune de personalitate sau o configuratie de trasaturi de personalitate tipica pentru membrii unei societati (in viziunea lui *Ralph Linton*, aceasta poarta numele de *personalitate de baza*).

- *Experienta de grup*: Supravietuirea biologica a copilului nu este posibila fara ajutorul adultilor, iar devenirea sa ca fiinta sociala nu este posibila in afara interactiunii cu un grup. Grupul si, in primul rand, parintii, asigura copilului satisfacerea nevoilor fiziologice si afective. Privati de afectivitate, copiii se dezvolta anormal si ajung la comportamente asociale sau antisociale. Interactiunea cu grupul permite copilului sa-si formeze imaginea despre sine. Imaginea pe care o au oamenii despre ei insisi este in mica parte determinata de dimensiunile obiective ale personalitatii lor si in mare parte de "oglinda" pe care societatea, grupul le-o ofera pentru a se privi.
- *Experienta personala*: Personalitatea individului este influentata si de experienta proprie de viata. Fiecare individ are o experienta personala unica, prin care el se deosebeste de ceilalti indivizi. Experientele de viata nu se cumuleaza in mod simplu; ele se integreaza. O experienta noua de viata este traita si evaluata din perspectiva experientelor trecute si din perspectiva normelor si valorilor socializate si internalizate (care functioneaza ca o adevarata grila perceptiva). Experienta personala nu este niciodata incheiata pe parcursul vietii individului. Experienta trecuta poate fi reevaluata din perspectiva noilor experiente, producandu-se modificari de atitudini si de comportamente si, prin aceasta, modificari de personalitate.

Procesul de socializare

Socializarea este un proces de interactiune sociala prin care individul dobandeste cunostinte, valori, atitudini si comportamente necesare pentru participarea efectiva la viata sociala. Socializarea este modalitatea prin care un organism biologic este transformat intr-o fiinta sociala capabila sa actioneze impreuna cu altii. Transferul de cultura de la o generatie la alta se face prin intermediul socializarii.

Principalele *tipuri* de socializare:

- Socializarea *primara*: incepe din primele zile de viata si consta intr-un proces prin care persoana dobandeste informatiile si abilitatile esentiale pentru a participa la viata sociala cotidiana si isi formeaza eul.
- Socializarea *anticipativa*: inainte de a exercita un anumit rol, individul parcurge o perioada de pregatire in care invata comportamentele pretinse de noul rol, drepturile si indatoririle asociate acestuia. Acest proces de pregatire pentru noul rol este denumit socializare anticipativa. Se realizeaza prin intermediul familiei, scolii etc.

- *Resocializarea*: consta intr-un proces de invatare a unor roluri noi si de abandonare a unor roluri anterioare. O persoana care iese la pensie isi abandoneaza o mare parte din rolurile anterioare si intra intr-un nou rol, cel de pensionar.
- Socializarea speciala realizata in *institutiile totale*: Institutiile totale (concept introdus de *Erving Goffman*) sunt locuri in care oamenii sunt izolati de restul societatii pentru o perioada lunga de timp si in care comportamentele lor sunt strict reglementate (o manastire, un penitenciar, serviciul militar etc.)
- Socializarea *pozitiva*: Este cea conforma cu valorile, normele si asteptarile sociale dezirabile si promovate de catre societate. Mai este numita si socializare *concordanta*.
- Socializarea *negativa*: Este cea contrara asteptarilor, valorilor si normelor sociale generale, dar conforma cu cele ale unui grup periferic sau ale unei anumite subculturi. Mai este numita si socializare *discordanta*.

Agentii socializarii

- *Familia*: este nu numai locul in care copilul se naste si traieste prima perioada din viata, dar si principalul agent al socializarii. Ea este intermediarul dintre societatea globala si copil, locul in care se modeleaza principalele componente ale personalitatii. In socializarea realizata la nivelul familiei, un rol important il are *imitatia*. De asemenea, socializarea familiala se face si in functie de rolul pe care parintii il anticipeaza pentru copiii lor. Cercetarile recente de sociologia familiei arata ca, in societatile urbane moderne, familia a pierdut o parte din importanta sa socializatoare traditionala.
- *Grupurile perechi*: sunt formate din persoane care au aproximativ aceeasi varsta. Se manifesta ca agenti puternici de socializare, mai ales in perioada copilariei si adolescentei. Grupurile perechi ofera copiilor posibilitatea sa se manifeste independent, in afara controlului parintilor. Spontaneitatea copiilor, limitata sau cenzurata de catre adulti sau autocenzurata, se manifesta liber, in absenta adultilor. Grupurile perechi ofera copiilor posibilitatea sa interactioneze ca egali, ca parteneri de cooperare si competitie cu acelasi statut.
- *Scoala*: este un agent socializator complex, care ofera atat informatii, calificari, cat si un intreg climat valoric si normativ, formal si informal. Elevii si studentii invata nu

numai din cele prezentate de profesori, dar si din interactiunea cu ceilalti elevi si studenti, din comportamentul afectiv al profesorilor, din modul de organizare a scolii.

- *Mijloacele de comunicare in masa*: tind sa devina, in societatile dezvoltate, unul din principalii agenti de socializare. Ele au atat efecte *pozitive*, cat si efecte *negative*; efectele lor socializatoare sunt in dependenta cu continutul mesajului. Copiii care privesc la televizor emisiuni prosociale sunt mai dispusi pentru cooperare, ajutor, prietenie, decat cei care privesc emisiuni cu un continut neutru sau in care se prezinta comportamente violente.

Socializarea mai poate fi realizata si de catre organizatiile religioase, politice, de asociatii voluntare si, in mod difuz, de ansamblul comunitatii in care traieste individul.

Avand o anumita ereditate, traind intr-un anumit mediu si sub actiunea unor combinatii foarte diverse de agenti socializatori, fiecare individ are o experienta socializatoare unica si o personalitate unica.

5. Status si rol social

Prin socializare, individul invata sa exercite anumite actiuni sociale, sa interactioneze cu altii si ajunge sa ocupe anumite pozitii in cadrul societatii. Altfel spus, in cadrul structurii sociale, indivizii *detin anumite statusuri si joaca anumite roluri*.

Statusul este definit drept pozitia sau rangul unui individ in cadrul grupului, sau ale unui grup in raport cu alte grupuri (student, profesor, decan, politist, medic, tata etc.).

Statusul *prescris* este cel detinut de un individ in cadrul unei societati, independent de calitatile sale si de eforturile pe care le face el.

Statusul *dobandit* este cel la care individul accede prin propriile eforturi.

Prescrierea statusurilor se face in mod obisnuit in fiecare societate in raport cu sexul si cu varsta. In unele societati, prescrierea se face si in raport cu rasa, nationalitatea, religia sau clasa sociala.

Socializarea statusurilor prescrise incepe foarte timpuriu. In majoritatea societatilor, inca de la nastere, copiii sunt socializati diferential, in raport cu sexul (diferentierea simbolica prin culoarea cu care sunt imbracati baietii – albastru si fetele – roz).

Socializarea statusurilor prescrise este simetrica cu asteptarile sociale, cu asteptarile femeilor fata de barbati si ale barbatilor fata de femei.

Prescrierea statusurilor in functie de sex se face pe baza unor modele culturale, pe baza normelor sociale dominante.

Societatea prescrie fiecarui individ un anumit status, in raport cu varsta pe care o are. Daca un copil realizeaza rolurile unui matur, se considera ca a imbatranit prea devreme. Daca un matur realizeaza rolurile unui copil, este considerat imatur.

Societatile moderne au dezvoltat o forma de cvasi-prescriere de status, anume *meritocratia*. Aceasta este un sistem social in care statusul este prescris in raport cu meritul, care este masurat prin performantele educationale si profesionale. Între statele moderne, Singapore pretinde a fi o adevărată meritocrație, punând accent pe descoperirea şi formarea tinerilor străluciți pentru posturi de conducere. În acest scop, rezultatele la învățătură sunt considerate cea mai importantă recomandare.

Majoritatea statusurilor detinute de un individ sunt dobandite pe parcursul socializarii si interactiunii sociale. Dobandirea unui status este rezultatul unei alegeri individuale si al unei competitii. Statusul de barbat este prescris, cel de sot este dobandit.

Societatile industriale au redus sfera statusurilor prescrise si ofera posibilitati mari de mobilitate a statusului descendentilor fata de cel al parintilor si de dobandire de statusuri noi prin performante.

Dobandirea unui status se face prin eforturi personale si este insotita de anumite costuri personale. In societatile moderne, accesul la statusurile cu prestigiu ridicat este considerat dependent de capacitatile si eforturile individului.

Fiecare individ detine o multitudine de statusuri care se asociaza intre ele, formand un ansamblu denumit *status global*. Statusul global poate fi *coerent*, unitar, daca statusurile care il compun sunt congruente intre ele. In realitate, intre diversele statusuri ale unui individ intervin *conflicte* frecvente. Absenta congruentei intre diferitele statusuri poate provoca la nivelul individului un anumit sentiment de insecuritate sau de culpabilitate.

Rolul defineste comportamentul asteptat de la cel care ocupa un anumit status. Intr-un anumit sens, statusul si rolul sunt doua aspecte ale aceluiasi fenomen. Statusul este un ansamblu de privilegii si indatoriri; rolul este exercitarea acestor privilegii si indatoriri.

Prezentarea dramatica de rol desemneaza efortul constient al unei persoane de a exercita in asa fel rolul incat sa creeze celorlalti o imagine dezirabila despre sine. Intr-o anumita masura, *fiecare persoana este un actor dramatic*; fiecare isi exercita rolul avand o anumita audienta.

Personalitatea influenteaza alegerea rolurilor, modul de exercitare a rolurilor. In acelasi timp, dobandirea unui nou rol produce modificari ale eului, ale personalitatii.

Fata de fiecare rol exista anumite asteptari din partea celorlalti. Desigur, nu toate asteptarile sunt la fel de constrangatoare.

Fiecare persoana indeplineste *mai multe roluri*. Un barbat poate fi sot, fiu, tata, angajat, verisor, vecin etc. Totalitatea rolurilor asociate unui status formeaza un *set de roluri*. Rolurile care formeaza un set pot fi performate in mod diferit.

Foarte rar rolurile jucate de o persoana se combina intr-un ansamblu omogen. In cele mai multe situatii, intalnim *stressul de rol*. Acesta desemneaza dificultatile pe care le au oamenii in exercitarea cerintelor lor de rol. Stressul de rol se datoreaza pregatirii inadecvate pentru rol, dificultatilor in tranzitiile de rol, conflictelor de rol, esecurilor de rol.

Discontinuitatile intre continutul socializarii formale si continutul real al vietii sociale, intalnite in majoritatea societatilor moderne, constituie o cauza a *pregatirii inadecvate pentru anumite roluri*. De asemenea, pregatirea inadecvata pentru rol poate rezulta si din dinamismul social foarte puternic (socializarea copiilor inainte de 1989).

In ceea ce priveste dificultatile *tranzitiei de rol*, sa ne gandim ca individul, pe parcursul vietii, joaca mai multe roluri legate de evolutia sa biologica si profesionala. Trecerea (tranzitia) de la un rol la altul poate fi asociata cu multe dificultati, intrucat nu exista o pregatire adecvata pentru rolul urmator. Nu intotdeauna trecerea de la stadiul de adolescent la tanar, de la stadiul de tanar la adult etc. se realizeaza foarte usor.

Conflictele de rol se pot manifesta in doua forme: intre doua sau mai multe roluri exercitate de o persoana (conflict intre rolul de studenta si cel de mama, de exemplu); intre cerintele care configureaza acelasi rol (in cazul rolului de profesor, pot sa apara conflicte intre exigentele de moralitate, corectitudine si dorinta de castiguri suplimentare). Depasirea conflictelor de rol se face prin:

- *rationalizare*: proces protectiv, de redefinire a unei situatii dificile in termeni acceptabili, din punct de vedere social si personal;
- *compartimentare*: procesul de separare a setului de roluri in parti distincte si de conformare numai la cerintele unui rol la un moment dat.;
- *adjudecare*: proces formal, constient si intentionat, de atribuire unei terte parti a responsabilitatii pentru o decizie dificila.

Esecul de rol poate interveni in situatiile in care nu s-a realizat o pregatire adecvata pentru rol, exercitarea acestuia facandu-se in mod neadecvat. Spre exemplu, esecul de rol la nivel familial devine evident in situatiile de divort.

In fiecare caz, esecul provoaca nemultumire, frustrare. In situatii deosebite, esecul poate provoca tulburari psihice sau fizice. In toate situatiile, persoanele care esueaza in rolurile lor sunt nefericite.

6. Relatiile sociale

Relatiile sociale se formeaza pe baza interactiunii dintre indivizi, pe baza unor scopuri si interese individuale si sociale. Relatiile interindividuale pot fi intamplatoare, efemere sau spontane, avand – sub raportul vietii sociale – un rol derivat, secundar.

Nu toate relatiile dintre indivizi sunt relatii sociale. Relatiile interumane reprezinta mai multe forme care pot fi si etape in constituirea relatiilor sociale.

O prima forma de relatie intre indivizi este *contactul spatial*. Indivizii intra in contact unii cu altii in diverse imprejurari (la locul de munca, in locuinte etc.), insa nu orice contact spatial duce la aparitia relatiilor sociale. Numai uneori aceste prilejuri pot conduce la statornicirea unor relatii durabile.

O alta forma de relatii este *contactul p*sihic. Indivizii isi observa reciproc caracteristicile, aspectul, trasaturile de caracter, pregatirea intelectuala, preocuparile etc. Interesul reciproc pe care il manifesta doua persoane una fata de alta da nastere contactului psihic.

Pe baza contactelor spatiale si psihice se statornicesc si *contactele sociale*. Contactul social consta in legatura dintre doua sau mai multe persoane care realizeaza anumite actiuni referitoare la o anumita valoare. Contactele sociale pot fi:

- *trecatoare*: cineva serveste masa la restaurant si discuta cu ospatarul;
- *durabile*: contactele dintre studentii aceleiasi grupe;
- *publice*: discutia unui student cu decanul in vederea solutionarii unei probleme;
- *private*: doi studenti care merg impreuna la un spectacol de teatru;
- *personale*: partenerii actioneaza din interes pentru problemele si trasaturile lor (contactele dintre doi prieteni, dintre doi indragostiti);
- *materiale*: actiunea vizeaza un anumit obiectiv fara ca partenerii sa se intereseze de personalitatea lor (plata unei taxe, cumpararea unui obiect);
- *directe*: fata in fata
- *indirecte*: indivizii intra in contact prin produsele lor.

Contactele directe si personale prezinta importanta deosebita in viziunea sociologilor. Absenta lor poate conduce la marginalizare, insingurare, etc.

In situatia in care contactele sociale sunt durabile, indivizii incep sa caute sa se *influenteze* reciproc. Un individ urmareste sa provoace la un alt individ sau la un grup o anumita reactie care, la randul ei, va provoca noi actiuni din partea primului individ s.a.m.d. Vorbim, astfel, de *interactiune sociala*. Interactiunile pot fi:

- *directe*: in cadrul unui grup de studenti
- *indirecte*: apar in cadrul unei localitati mari, al unui oras sau al unei mari intreprinderi. Spre exemplu, locuitorii unui oras interactioneaza, de cele mai multe ori inconstient, asupra serviciilor publice, asupra retelei culturale, asupra institutiilor economice, administrative si politice.

Interactiunile sociale sunt mai *durabile* decat *contactele sociale*; *pe baza lor* apar *relatiile sociale*. Relatia sociala este un sistem de interactiuni sociale dintre doi parteneri (indivizi sau grupuri) care are la baza o anumita platforma (atitudini, interese, situatii). Relatia sociala este orientata de un sistem de indatoriri si obligatii pe care partenerii trebuie sa le realizeze. In cadrul relatiilor directe, personale, reglementarea este mai slaba (relatia de prietenie)

Relatiile sociale asigura coeziunea si durabilitatea grupurilor.

Exista o legatura reciproca intre “grupuri sociale” si :relatii sociale”. Ca sa existe o relatie sociala intre doi indivizi, ei trebuie sa apartina aceluiasi ansamblu de grup (relatia

tata-fiu in familie; relatia profesor-elev in scoala; relatia patron-muncitor in intreprindere, etc.).

Tipologia relatiilor sociale

Dupa natura lor, relatiile sociale sunt:

- *economice*;
- *politice*;
- *educationale*;
- *juridice*.

Dupa cadrul in care se desfasoara, relatiile sociale sunt:

- *interindividuale*: se stabilesc intre doi indivizi. Pot fi relatii de prietenie, de colaborare, de dusmanie etc.;
- *intre individ si grup*: relatii de comunicare, afective, de conducere, de mobilitate;
- *intergrupale*: se stabilesc intre grupuri ca totalitati. Ele sunt diferite in raport cu natura (scopul) si marimea grupului.

Dupa modul in care afecteaza coeziunea sociala, relatiile sociale sunt:

- *de cooperare*: in grupurile primare cooperare directa, personala; in grupurile mari cooperare impersonala, simbolica (nu e decisa si planificata de catre individ);
- *de subordonare/supraordonare*: un grup sau un individ este dominat de catre un alt grup sau alt individ sau domina, prin diverse mijloace, un alt grup/individ;
- *de compromis si toleranta*: doi indivizi sau doua grupuri au interese si scopuri diferite, dar nu si le pot impune si se accepta reciproc;
- *de marginalitate*: indivizii participa la grupuri cu modele valorice diferite, fara a se identifica complet cu nici unul dintre ele;
- *de competitie*: apar cand resursele (produse, statusuri, putere, prestigiu etc.) sunt limitate sau percepute ca atare;
- *de conflict*: apar atunci cand deosebirea de interese dintre indivizi sau grupuri nu se poate rezolva prin compromis si toleranta.

Dupa natura activitatii, scopului care formeaza obiectul relatiei, relatiile sociale sunt:

- *de munca*;
- *familiale*;

- *de vecinatate*;
- *de petrecere a timpului liber*.

Studiul acestor relatii formeaza obiectul unor ramuri ale sociologiei: sociologia muncii; sociologia familiei; ecologia sociala; sociologia timpului liber.

Dupa gradul lor de reglementare, relatiile sociale sunt:

- *informale*: sunt directe, personale, putin reglementate si controlate;
- *formale*: sunt definite social, reglementate prin norme si coduri. Decurg din diviziunea sociala a activitatilor.

7. Familia

Din perspectiva *sociologica*, *familia poate fi definita* ca un grup social constituit pe baza relatiilor de casatorie, consanguinitate si rudenie, membrii grupului impartasind sentimente, aspiratii si valori comune. Astfel, familia este un grup primar in care predomina relatiile directe, informale, nemediate.

Din perspectiva *juridica*, familia este un grup de persoane intre care s-au stabilit un set de drepturi si obligatii, reglementat prin norme legale. Aceste norme stabilesc modul de incheiere a casatoriei, stabilirea paternitatii, drepturile si obligatiile sotilor, relatiile dintre parinti si copii, modul de transmitere a mostenirii etc. Juridic, familia este un grup formal, reglementat prin legi si alte acte normative.

Perspectiva sociologica si cea juridica *se completeaza* reciproc. Familia apare ca un ansamblu de relatii sociale reglementat prin norme juridice sau prin norme sociale difuze.

Relatiile din cadrul familiei:

- relatiile dintre *soti* (parteneri): reglementate prin casatorie sau prin consens;
- relatiile dintre *parinti si copii* (dintre ascendenti si descendenti);
- relatiile dintre *descendenti* (intre copiii aceluiasi cuplu);
- relatiile de *rudenie* dintre membrii cuplului familial si alte persoane (parintii din familia de origine, socri, cumnati etc.).

Analiza sociologica distinge intre:

- familia de *origine* (familia in care s-a nascut un individ si in care a fost socializat) si
- familia *proprie* (conjugala sau de procreare)

Familia este un complex de roluri si statusuri sociale:

- partenerii cuplului familial se raporteaza unul la altul prin rolurile si statusurile de sot si sotie;
- aceiasi parteneri indeplinesc in raporturile cu descendentii lor rolurile de parinti;
- descendentii indeplinesc rolul de copii in relatiile cu parintii lor si rolul de frati, surori in raporturile cu colateralii lor sau de nepoti in raporturile cu parintii parintilor lor.

Exercitarea rolurilor familiale se poate face *adecvat* sau se poate solda cu un *esec de rol*.

In decursul *istoriei*, familia a cunoscut o mare diversitate de *forme*:

- *poliandria*: o femeie are mai multi soti; descendenta este stabilita pe linie materna;
- *poligamia*: un barbat are mai multe sotii; descendenta se stabileste pe linie paterna;
- *monogamia*: forma cea mai raspandita de familie si cea mai persistenta de-a lungul istoriei, presupune casatoria unui singur barbat cu o singura femeie si se intemeiaza pe relatiile socio-afective dintre parteneri.

Principalul mecanism de constituire a familiei este *casatoria*. Casatoria poate fi:

- *legala*: sanctionarea uniunii conjugale printr-o decizie luata de persoane autorizate;
- *religioasa*: sanctionarea uniunii conjugale de catre un cleric.

Casatoria legala (civila) este de data mai recenta. Mult timp, singura modalitate de oficializare a casatoriei a fost cea religioasa. In societatile contemporane, doar casatoria civila are implicatii de ordin juridic.

In reglementarile juridice si sociale contemporane:

- casatoria are ca *scop* intemeierea unei familii;
- ea are *la baza* liberul consimtamant al partenerilor;
- este *monogama* (exceptie fac anumite tari islamice);
- are un caracter *solemn*;
- *se bazeaza* pe egalitatea in drepturi a sotilor.

Din punct de vedere numeric, deosebim:

- familii *extinse*: cu un numar mare de membri; pot cuprinde mai multe generatii;
- familii *nucleare*: formate din soti si copiii acestora.

Din punct de vedere al structurii rolurilor, distingem:

- familii *complete*: formate din sot, sotie si copii;

- familii *incomplete*: monoparentale (rezultat al nasterilor in afara familiei sau al descompletarii familiei).

Din punct de vedere generational, intalnim:

- familii *cu o generatie* (sot si sotie);
- familii *cu doua generatii* (parinti si copii; bunici si nepoti);
- familii *cu trei si patru generatii* (bunici/strabunici, parinti, copii).

Structura statusurilor si rolurilor din cadrul familiei cuprinde urmatoarele situatii: sot, sotie, tata, mama, copil, frate, sora, bunic, bunica.

Rolurile familiale pot fi exercitate intr-o multitudine de forme: sot tandru sau foarte autoritar, o sotie buna gospodina sau care refuza sa faca menajul etc. Odata depasite anumite marje de variatie, se poate ajunge la destramarea familiei.

Din punct de vedere al raporturilor de autoritate, sesizam:

- familii *autoritare*: barbatul (sotul, tatal) este principalul detinator de autoritate; aceasta pozitie de autoritate a barbatului – capul familiei - este legitimata pe traditie;
- familii *egalitare*: redistribuirea, in societatile civilizate, a raporturilor de autoritate in cadrul familiei a condus la un relativ echilibru in ceea ce priveste luarea deciziilor.

Principalele *functii* ale familiei

Functii *biologice si sanitare*: asigura satisfacerea nevoilor sexuale ale membrilor cuplului, procrearea copiilor, asigurarea necesitatilor igienico-sanitare ale copiilor si dezvoltarea biologica normala a membrilor familiei.

Functii *economice*: constau in organizarea gospodariei si acumularea de resurse necesare functionarii menajului pe baza unui buget comun. Foarte importanta este componenta ce priveste generarea si gestionarea unui buget comun. Desi a crescut independenta economica a sotilor, administrarea unui buget comun in cadrul aceluiasi menaj ramane o trasatura definitorie pentru majoritatea familiilor.

Functii de *solidaritate familiala*: se refera la ajutorul bazat pe sentimente de dragoste si respect intre membrii familiei.

Functii *pedagogico-educative si morale* prin care se asigura socializarea copiilor: familia este una dintre principalele institutii socializatoare ale societatii. In cadrul familiei, copilul isi insuseste normele si valorile sociale si devine apt sa relationeze cu ceilalti membri ai societatii. In familie se realizeaza socializarea de baza sau primara.

Socializarea realizata in cadrul familiei este esentiala pentru integrarea sociala a copiilor. Totusi, comparativ cu familiile din societatile traditionale, functia socializatoare a familiei a inceput sa fie tot mai mult preluata de alte institutii sociale (scoala, institutii culturale, mass-media).

In mod normal, familia trebuie sa indeplineasca toate functiile care ii sunt proprii. Disfunctiile din cadrul familiei au consecinte asupra sotilor, asupra copiilor, asupra relatiilor familiei cu exteriorul.

8. Organizarea sociala

Structura sociala se refera la modul de alcatuire a realitatii sociale, la modul in care elementele sistemului social se ordoneaza si se ierarhizeaza, la relatiile necesare, esentiale ce se stabilesc intre aceste elemente. Structura sociala este un ansamblu de relatii cuprinzand o multitudine de elemente (pozitii sociale, grupuri, paturi si clase sociale, institutii sociale) ce poseda insusirile de totalitate, de transformare si de autoreglaj. Structura sociala se refera la modul de alcatuire a sistemului social; organizarea sociala se refera la modul lui de functionare.

Organizarea sociala poate fi definita ca un sistem de roluri si institutii sociale, de modele comportamentale, de mijloace de actiune si de control social care asigura satisfacerea nevoilor unei colectivitati, coordoneaza actiunile membrilor acesteia, reglementeaza relatiile dintre ei si asigura stabilitatea si coeziunea colectivului. Organizarea sociala este un ansamblu de mijloace prin care colectivitatile, grupurile si societatile isi mentin echilibrul si-si asigura functionarea.

Institutiile sociale sunt sisteme de comportamente si de relatii care reglementeaza viata si activitatea indivizilor. Acestia se unesc in grupuri sociale, in asociatii si organizatii. *Institutia* este un ansamblu structurat si functional de norme si valori; organizatia este o asociere de indivizi. Prin *organizatie* se intelege un grup social cu scop, care urmareste realizarea anumitor obiective in mod economic si coordonat. Organizatia sociala este o retea de relatii dintre indivizi si grupuri, potrivit unui sistem de norme si valori.

In sens sociologic, asadar, prin *institutie sociala* se intelege un sistem de relatii sociale organizat pe baza unor valori comune si in care se utilizeaza anumite procedee in vederea satisfacerii anumitor nevoi sociale fundamentale ale unei colectivitati sociale. Institutionalizarea relatiilor sociale consta in dezvoltarea unui sistem de comportamente asteptate, modelate, predictibile si acceptate social in cadrul unui sistem social.

Institutiile poseda mai multe *elemente* prin care pot fi definite si caracterizate:

- *scop*: institutiile au un anumit scop, stabilit pe baza unor nevoi importante comune si a unor valori comune;
- *functii*: in vederea atingerii scopului, institutiile realizeaza o serie de functii, de activitati precis stabilite si reglementate;
- *mijloace*: scopul este realizat cu ajutorul unor mijloace, al unor procedee si instalatii. Mijloacele pot fi materiale si simbolice;
- *simboluri*: fiecare institutie poseda anumite simboluri, prin care ele se particularizeaza si se impun atentiei indivizilor. Drapelul national, drapelele de lupta ale unitatilor militare, uniformele, emblemele, marcile de fabrica, imnurile, cantecele sunt simboluri prin care institutiile sunt reprezentate;
- *coduri de comportament*: rolurile realizate de membrii institutiei sunt exprimate in coduri de comportament: constitutii, legi, coduri civile, conventii, regulamente etc.;
- *sanctiuni*: respectarea codurilor de catre membrii institutiei si de catre cetateni este urmarita prin sanctiuni pozitive (decoratii, diplome) sau negative (amenzi, pedepse);
- *valori si norme*: institutiile isi elaboreaza sisteme de valori si norme specifice; prin acestea se urmareste obtinerea coeziunii membrilor institutiei si se justifica rational scopul institutiei si relatiile acesteia cu celelalte institutii.

O institutie functioneaza in mod *eficient* cand sunt realizate urmatoarele *conditii*:

- definirea clara a scopului si obiectivelor;
- organizarea rationala a activitatilor in cadrul institutiei;
- depersonalizarea rolurilor institutionale;
- acceptarea sociala a mijloacelor si procedeelor folosite de institutie;
- recunoasterea sociala a utilitatii institutiei.

Tipuri de institutii sociale

Din punct de vedere al *gradului de formalizare*, intalnim:

- institutii *formale*: scopul, obiectivele, procedeele de actiune, modul de organizare, rolurile sunt precis stabilite si reglementate prin prescriptii cu caracter juridic;
- institutii *neformale (informale*): reglementarea se face pe baza unor norme vagi, iar exercitarea rolurilor este personalizata.

Din punct de vedere al *naturii activitatii* lor, distingem:

- institutii *economice*: se ocupa de producerea, circulatia si defacerea bunurilor, prestarea de servicii si organizarea muncii;
- institutii *politice si juridice*: se ocupa de cucerirea, mentinerea si exercitarea puterii. Intalnim ca exemple parlamentele, guvernele, partidele politice, armata, tribunalele, procuratura, politia, inchisorile. Elementul principal al institutiilor politice este *puterea*. Aceasta este folosita pentru mentinerea si consolidarea oranduirii respective, pentru asigurarea functionarii tuturor institutiilor sociale, pentru mentinerea coeziunii sociale, pentru controlul comportamentului cetatenilor si prevenirea comportamentelor nedorite. Puterea politica poate fi exercitata *unipersonal* (dictatura, monarhie absoluta) sau *democratic*. Institutiile juridice asigura elaborarea legislatiei si aplicarea legilor;
- institutiile *cultural-educative*: au ca scop mentinerea traditiei culturale si dezvoltarea creatiei culturale, socializarea indivizilor conform normelor si valorilor sociale existente in societate;
- institutii *religioase*: organizeaza activitatea cultelor si relatiile credinciosilor cu reprezentantii clerului. Importanta acestor institutii este foarte diferita de la o societate la alta. Principalele elemente ale acestor institutii sunt doctrinele care se ocupa de relatiile oamenilor cu lumea divina, ritualurile care simbolizeaza doctrinele si normele de comportament ale clerului si credinciosilor deduse din doctrine.

Principalele *tipuri de organizare sociala*

Cum s-a mai mentionat, organizatia este o asociere de indivizi, un grup social cu scop care actioneaza potrivit unui sistem de norme si valori, in vederea realizarii anumitor obiective.

Organizatii informale. Actioneaza in vederea realizarii unor scopuri, dar normele lor de actiune nu sunt definite printr-un regulament sau lege. Exemple: un grup de prieteni, un grup de cunostinte care merg intr-o excursie.

Organizatii formale. Apar cand grupurile sunt prea mari pentru a-si solutiona in mod informal problemele. Sunt constituite in mod deliberat, urmaresc realizarea unor scopuri definite si actioneaza potrivit unor norme si reglementari precis stabilite. Pot contine si elemente informale (grupuri de prieteni). Sunt strans legate de institutii si adesea sunt subordonate acestora. Astfel, institutiile educative, de exemplu, actioneaza prin organizatii educative: gradinite, scoli, licee, facultati.

Asociatii voluntare. Sunt organizatii formale in care toti membrii sau majoritatea lor activeaza voluntar. Reglementarile sunt flexibile, deciziile se iau prin consens, elementele informale joaca un rol important.

In analiza organizarii formale a societatii este deseori folosit termenul de *birocratie*. Acest termen a fost introdus de *Max Weber* pentru a desemna un anumit tip de organizare sociala in care puterea este exercitata de un aparat administrativ rationalizat. *Elementele* tipului ideal de birocratie sunt urmatoarele:

- existenta unui sistem de prescriptii acceptat de toti membrii societatii;
- urmarirea in mod rational a scopurilor propuse;
- organizarea ierarhica;
- caracterul impersonal al exercitarii functiilor;
- specializarea, care consta in atribuirea fiecarei functii unui expert;
- detinerea posturilor in functie de competenta.

In conceptia lui Weber, modelul ideal de birocratie consta in functionarea eficienta si rationala a organizatiilor, in realizarea competenta a sarcinilor de catre functionari, indiferent de parerile, convingerile si interesele personale ale acestora. O birocratie trebuie sa functioneze ca un mecanism bine construit, in care fiecare element realizeaza in mod adecvat functiile ce-i sunt atribuite.

Birocratizarea apare in orice organizatie de dimensiuni mari, din nevoia de eficienta, de uniformitate si pentru a preveni coruptia. Birocratia ar trebui sa fie in serviciul cetatenilor.

9. Comunitatile teritoriale

Viata se desfasoara in cadrul unor comunitati umane teritoriale. Prin *comunitate teritoriala* se intelege un grup de oameni care traiesc in cadrul unei anumite diviziuni sociale a muncii, intr-o anumita arie geografica, avand o anumita cultura comuna si un sistem social de organizare a activitatilor si fiind constiente de apartenenta la comunitatea respectiva. Comunitatea teritoriala este nucleul principal a ceea ce numim *spatiu social* in care se relationeaza locul de munca, locul de rezidenta si traseul dintre ele intr-o anumita unitate.

In mod traditional, comunitatile umane se impart in *rurale* (comunitati mici, cu o complexitate functionala redusa) si *urbane* (comunitati mari, cu o mare complexitate functionala).

Principalele criterii definitorii ale comunitatilor rurale, propuse de *Robert Redfield* (1955), sunt:

- *identitate*: “este vizibil unde incepe si unde se sfarseste comunitatea”;
- *dimensiuni mici*: comunitatile rurale pot fi formate din cateva gospodarii, cateva zeci sau cateva sute de gospodarii; foarte rar depasesc 1000 de gospodarii;
- *omogenitate*: “activitatile si atitudinile sunt asemanatoare pentru toate persoanele de un anumit sex si de o anumita varsta”;
- *autonomie*: satul “satisface singur toate sau majoritatea nevoilor locuitorilor sai”.

Redfield a distins trei tipuri de comunitati rurale: *salbatice* (istoric, sunt comunitatile primitive), *taranesti* (comunitatile rurale caracteristice sistemului de productie feudal) si *agricole* (caracteristice societatii capitaliste). Pornind de la evolutia istorica a comunitatilor rurale, Redfield apreciaza ca tipul ideal de societate taraneasca (comunitate rurala) se defineste prin urmatoarele *trasaturi*:

- autonomie relativa a colectivitatilor taranesti fata de societatea inglobatoare care le domina sau influenteaza, dar tolereaza originalitatea lor;
- importanta structurala a grupului domestic in organizarea vietii economice si a vietii sociale a colectivitatii;
- un sistem economic de autarhie relativa (autarhie- politica de izolare economica), care nu distinge consumul de productie si care intretine relatii cu societatea inglobanta;

- o colectivitate locala caracterizata prin raporturi interne de intercunoastere si raporturi slabe cu colectivitatile din jur;
- functia decisiva a notabilitatilor care au rolul medierii intre colectivitatea taraneasca si societatea globala.

Caracetristicile definitorii ale comunitatii urbane sunt:

- volum demografic relativ mare;
- preponderenta activitatilor industriale;
- existenta unei diviziuni sociale a muncii in numeroase ocupatii specializate;
- organizarea sociala bazata pe diviziunea ocupationala si pe structura sociala;
- reglementarea institutionala, formala a relatiilor sociale;
- importanta scazuta a relatiilor de rudenie;
- relatii de intercunoastere reduse;
- rationalizarea vietii sociale.

Referitor la *dihotomia rural-urban*, vom prezenta doua *modele clasice*.

Primul model ii apartine lui *R. Frankenberg*:

Rural	Urban
A. Comunitate. Societatile rurale au o baza comunitara	A. Asociatia. Societatile urbane au o natura asociativa
B. Relatii pe baza de roluri multiple	B. Relatii pe baza de roluri fragmentate
C. Populatie putin numeroasa	C. Populatie numeroasa
D. Conflicte intrarol	D. Conflicte interroluri
E. Economie simpla	E. Economie diversa
F. Slaba diviziune a muncii	F. Specializare si diferentiere extreme
G. Solidaritate mecanica	G. Solidaritate organica
H. Complexitate. Viata guvernata de legaturi interindividuale	H. Complicatie
I. Statusuri prescrise	I. Statusuri dobandite
J. Societate de status	J. Societate contractuala
K. Statusuri totale	K. Statusuri partiale
L. Educatie dependenta de status	L. Status dependent de educatie
M. Acceptare ridicata a rolurilor	M. Distantare fara rol

N. Textura relationala densa	N. Textura relationala slaba
O. Putere bazata pe valori locale	O. Putere bazata pe valori cosmopolite
P. Textura de roluri de slaba densitate	P. Textura de roluri de mare densitate
Q. Clasele sociale - o diviziune printre altele	Q. Clasele sociale – diviziune dominanta la acest nivel
R. Functii latente	R. Functii manifeste
S. Relatii de conjunctie si disjunctie	S. Grupuri de segregare si conflict
T. Organizare pe baza unanimitatii	T. Organizare pe baza sistemului de vot
U. Conflict si rascoala	U. Clivaje si revolutie
V. Viata sociala orientata regional	V. Viata sociala concentrata pe ocupatie
W. Integrare	W. Alienare si instrainare
X. Acceptarea normelor si conflictelor prin consens	X. Absenta normelor, instrainarea de norme sau anomie
Y. Redundanta sociala mare	Y. Redundanta sociala scazuta

Al doilea model apartine *Prof. Univ. Dr. Ioan Mihailescu*.

Criterii	Rural	Urban
Volumul populatiei	redus	mare
Densitatea populatiei	redusa	mare
Ocupatiile	predominant agricole	predominant industriale
Diviziunea activitatilor	familiala, gospodarie	tehnologie si piata
Autosubzistenta	relativa	nula
Autonomia	relativa	nula
Reglementare activitatilor	impusa de conditiile naturale	impusa de tehnologie, formala
Relatiile sociale locale	primare, informale, rudenie	functionale, formale
Intercunoasterea	puternica	slaba
Comportamente	omogene, dominate de traditie	eterogene
Rap. cu societatea globala	reduse	multiple

10. Factorii demografici si viata sociala

I. Demografia ca stiinta

Etimologic, termenul *demografie* provine din limba greaca: *demos* (δημος) – popor, populatie si *graphe* (γραφω) – a desemna, a scrie, a descrie. Prin urmare, demografia ar insemna descrierea populatiei.

Incercand sa *definim* demografia, vom spune (cf. V. Trebici) ca aceasta este o *stiinta* ce are ca *obiect* populatiile umane, pe care le studiaza *sub principalele lor aspecte* privind numarul si repartizarea geografica, strutura dupa diferite caracteristici demografice si socio-economice, evolutia lor, precum si factorii ce determina schimbarile numarului si structurii, *in scopul* evidentierii regularitatilor (legitatilor) dupa care se produc fenomenele demografice.

Istoricii demografiei sunt de acord ca intemeietorul ("parintele") acestei disciplinei este britanicul **John Graunt** (1620-1674).

II. Raspandirea populatiei pe Terra

Studiile de specialitate ale antropologilor arata ca, o data cu disparitia vechilor primate, la sfarsitul oligocenului si inceputul miocenului, acum aproximativ 24 de milioane de ani, au trait hominidele primitive *Kenyapithecus africanus* si *Dryopitecii*, urmate de specia *Ramapithecus* (cu 14 milioane de ani in urma). *Homo sapiens* a fost atestat de catre cercetatori ca vietuind acum aproximativ 250 000 de ani. El a fost considerat a fi "omul rational" si cel mai vechi reprezentant al omului actual. Majoritatea paleontologilor precizeaza ca locul antropogenezei este in Africa ; exista si opinia ca acest loc ar apartine Asiei si Africii in acelasi timp. Cert este, insa, faptul ca "locul originar" corespunde zonei calde euro-asi-africane.

Procesul de asezare a oamenilor pe aproape intreaga suprafata terestra s-a derulat lent, incepand de acum 1,5 – 2 milioane de ani, in conditii de mediu si de existenta extrem de diferite, ceea ce a avut o puternica influenta asupra deosebirilor rasiale, comportamentale, asupra ocupatiilor si nivelului de trai. In ceea ce priveste adaptarea activa a omului la mediu, mentionam ca, lent, dar continuu, aria de populare s-a extins, omul fiind singura fiinta care a reusit sa se adapteze activ la conditiile naturale cele mai

diverse, de la clima ecuatoriala la cea polara, de la mediile cele mai comode pana la cele mai incomode. La inceputul anului 1995, populatia Terrei insuma 5 759 276000 de locuitori, iar la 11 iulie acelasi an erau inregistrati 5 785 335 142 de locuitori (un plus de peste 26 milioane locuitori). In 1998, Terra contoriza 5 929 839 000 de locuitori, din care 4 748 310 000 (80%) traiau in tarile slab si mediu dezvoltate.

III. Numarul populatiei

Numarul inregistrat al populatiei este numarul determinat nemijlocit cu prilejul recensamantului populatiei sau al altor operatii statistice similare.

Numarul calculat al populatiei este numarul acesteia determinat pentru o data sau pentru o perioada oarecare, pentru care nu exista informatii, prin diferite metode de calcul.

Recensamantul populatiei furnizeaza date cu privire la *starea populatiei*, si anume: numarul acesteia, repartizarea ei geografica, distributia dupa diferite caracteristici demografice si socio-economice.

Estimarile *reprezinta* incercarile de stabilire, prin calculare, a numarului si compozitiei populatiei pentru momente trecute, prezente sau viitoare, altele decat cele acoperite de un recensamant.

Urmand sa *definim* proiectiile de populatie, vom spune ca acestea reprezinta incercari de a stabili care va fi numarul populatiei in viitor, in ipoteza ca natalitatea si mortalitatea vor urma un anumit curs ipotetic de evolutie.

IV. Structura populatiei dupa caracteristici demografice

Structura populatiei dupa sex reprezinta o repartitie statistica a unei populatii dupa caracteristica (insusirea) calitativa alternativa *sex* in doua subpopulatii: masculina si feminina. *Indicatorii statistici* cei mai relevanti in analiza sus-amintitei repartitii sunt urmatorii:

a)*Raportul de masculinitate*

Raportul de masculinitate reprezinta acel raport intre numarul barbatilor si numarul femeilor, calculat după formula : $b = (Pm/Pf)\cdot 100$, unde Pf – nr. femeilor, Pb – nr. barbatilor, b – raportul de masculinitate. Cu alte cuvinte, acest raport ne indica numarul de barbati ce revin la 100 de femei, fie pe intreaga populatie, fie pe varste sau grupe de

varsta. Per ansamblu (la toate varstele), intalnim aproximativ 96 barbati la 100 de femei (in majoritatea statelor).

b)*Proportia barbatilor*

Proportia barbatilor in totalul populatiei reprezinta raportul intre numarul barbatilor si efectivul populatiei totale sau, cu alte cuvinte, desemneaza numarul de barbati ce revin la 100 de persoane. Se calculeaza potrivit formulei : pb = (Pm/P)·100, unde Pm – nr. barbatilor, P – efectivul mediu al populatiei totale, pb – proportia barbatilor.

Structura populației dupa varsta desemneaza o repartitie statistica a unei populatii dupa caracteristica (insusirea) cantitativa continua *varsta*. Cea mai generala impartire este: 0-19 ani (populatia tanara); 20-64 ani (populatia adulta); +65 ani (populatia varstnica). Evolutia structurii pe varste constituie continutul analizei asa-numitului proces de *imbatranire demografica a populatiei.*

Imbatranirea demografica a populatiei *desemneaza* un proces demografic ce consta in cresterea proportiei populatiei varstnice, combinata cu scaderea proportiei populatiei tinere; de obicei, proportia populatiei adulte ramane vreme indelungata neschimbata.

Structura populatiei dupa starea civila reprezinta o repartitie statistica a unei populatii dupa caracteristica *stare civila* sau *stare matrimoniala*, inteleasa ca stare a unei persoane in raport cu evenimentul demografic *casatorie*. Demografic, starea civila a populatiei se imparte in: necasatorit, casatorit, vaduv, divortat.

V.Natalitatea, fertilitatea, nuptialitatea, divortialitatea populatiei

Natalitatea populatiei este fenomenul demografic ce desemneaza intensitatea nasterilor intr-o populatie oarecare. Matematic, cel mai des, natalitatea este masurata pe baza raportului dintre masa nascutilor vii dintr-o colectivitate si efectivul total al populatiei colectivitatii respective.

Prin *fertilitate* intelegem fenomenul demografic ce desemneaza intensitatea nasterilor intr-o populatie feminina de varsta fertila (15-49 ani). Cifric, masurarea fertilitatii, la modul cel mai general, se face raportand masa nascutilor vii dintr-o colectivitate la populatia feminina de varsta fertila apartinand respectivei colectivitati.

Prin *nuptialitate* intelegem fenomenul demografic ce desemneaza intensitatea (frecventa) evenimentului demografic “casatorie” in sanul unei populatii.

Divortialitatea este fenomenul demografic ce desemneaza intensitatea (frecventa) divorturilor intr-o populatie oarecare (de regula, populatia nationala).

VI. Mortalitatea populatiei

Mortalitatea este fenomenul demografic ce desemneaza intensitatea (frecventa) evenimentului demografic *deces* intr-o populatie oarecare. Cantitativ, de regula, mortalitatea este masurata pe baza raportului dintre numarul deceselor dintr-o colectivitate si efectivul (mediu) al populatiei colectivitatii respective.

Dintre mortalitatile specifice dupa varsta, cea mai importanta este mortalitatea nou-nascutilor pana la implinirea varstei de 1 an, numita *mortalitate infantila*. Mortalitatea infantila *exprima* intensitatea (frecventa) deceselor infantile (sub 1 an) in sanul unei populatii.

VII. Miscarea migratorie a populatiei

Miscarea totala a unei populatii se compune din *miscarea naturala si miscarea migratorie*. *Mobilitatea geografica (spatiala) a populatiei* reprezinta totalul deplasarilor populatiei in teritoriu, cu sau fara schimbarea domiciliului stabil, indiferent de durata absentei din localitatea de origine (plecare). In aceasta notiune se includ deplasarile turistilor, ale lucratorilor sezonieri, ale navetistilor, ale persoanelor dintr-o localitate in alta, inclusiv ale celor insotite de schimbarea definitiva a domiciliului. *Migratia populatiei* este forma principala a mobilitatii geografice (spatiale) a populatiei, constand in schimbarea definitiva a domiciliului stabil, intre doua unitati administrativ-teritoriale bine definite.

VIII. Populatie-resurse-mediu inconjurator

Raportul dintre populatie si resurse se transpune si in planul reproducerii umane. Acest fapt porneste de la ideea ca resursele formeaza baza existentei populatiei, in functie de care se asigura un anumit echilibru in mersul economiei si in calitatea vietii.

Ratia totala de calorii, respectiv media necesara, pentru oamenii care duc o viata normala si sanatoasa, activa este apreciata la circa 3 200 de calorii/zi pentru un barbat si 2 300 pentru o femeie. Acest necesar de calorii variaza in functie de greutate, temperatura, natura fizica sau sedentara a activitatii desfasurate. In acest sens, diferentierile teritoriale, dupa datele F.A.O., arata ca 10-15% din populatia mondiala (peste 500 de milioane de locuitori) este subnutrita.

Insuficienta proteinelor si, mai ales, a celor de origine animala si a altor substante (vitamine, minerale, saruri), in conditiile in care ratia zilnica este de aproximativ 80 gr., cauzeaza *subnutritia*.

Se apreciaza ca cea mai importanta resursa naturala este *solul*, intrucat sta la baza relatiei dintre populatie si resurse alimentare, fiind, in acelasi timp, si cea mai importanta " capacitate de sustinere " pentru agricultura. Suprafata uscatului terestru este de 137 793 000 km.^{2}, din care numai 10-10.8% reprezinta terenuri cultivate, adica in jur de 1.4 miliarde ha. Dupa calculele specialistilor de la F.A.O., suprafata cultivata ar putea fi extinsa la 2.4-2.9 miliarde ha., fara a afecta echilibrul ecologic. Se apreciaza, de asemenea, ca, din intreaga suprafata a uscatului, aproximativ 68%, adica 10 miliarde ha., sunt "terenuri de rezerva", ce pot fi cuprinse in circuitul agricol, la nivelul unei tehnici superioare. In acest caz, potentialul agricol al Planetei ar putea fi de 6-7 ori mai mare decat in prezent. In aceste conditii, Pamantul ar putea hrani o populatie de 15-20 de miliarde de locuitori.

Decalajul dintre resursele de apa dulce si numarul populatiei in crestere se adanceste, in conditiile in care cele mai mari debite sau cantitati de apa sunt repartizate acolo unde populatia este mai rara si spatiile agrare sunt mai limitate: Siberia, Amazonia, Africa Centala, Canada, Alaska. Specialistii apreciaza ca, la scara globala, va exista suficienta apa si in viitor. La o populatie de peste 8 miliarde de locuitori, in anul 2 015, cantitatea potentiala disponibila pentru fiecare persoana va fi de 4 760 m.cubi/an, in timp ce necesarul pentru o persoana variaza intre 900 si 1 400 m.cubi/an. Teritorial, apar, insa, mari diferente, astfel incat multe tari se vor afla in dificultate. La ora actuala, peste 1.3 miliarde locuitori nu au acces la apa potabila; aproape 1.8 miliarde locuitori nu au acces la avantajele serviciilor de apa purificata; în jur de 200 milioane persoane contacteaza, anual, boli de origine hidrica, in timp ce aproximativ 10 milioane mor, anual, ca urmare a maladiilor hidrice.

Resursele minerale prezinta mari disparitati intre tari, iar multe din ele s-au imputinat, avand resurse si rezerve sigure pentru intervale scurte (10-50 de ani, dupa media consumului unor tari). De asemenea, consumul de energie se afla in continua crestere, pentru aceasta fiind antrenate cantitati masive de carbune, gaze naturale, petrol etc.

La toate aceste probleme trebuie sa raspunda politicile demo-socio-economice ale fiecarui stat in parte, politici care este util sa tina cont de recomandarile desprinse in urma ultimelor Conferinte Mondiale ale Populatiei si ultimelor Planuri Mondiale de Actiune in domeniul Populatiei.